

ÖREBRO-KAROLINAREN

Nr 43 – 1983

ÖREBRO-KAROLINAREN

ÖREBRO-KAROLINAREN

Redaktör: PER TEGNER

Utgiven av

Sällskapet Örebro-Karolinare i Stockholm.

Nr 43 1983

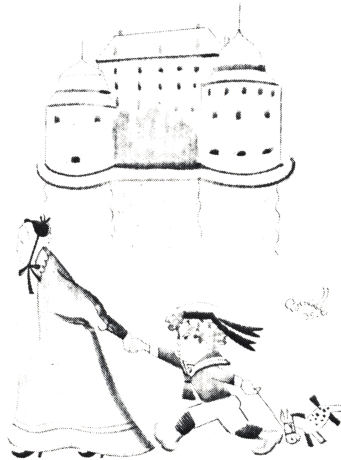

Redaktörens rader

Mest om Hjalmar Bergman

”Flickskolan, den Risbergska ... grundades av en liten ’tante’ Risberg och hade i förstone så ringa omfattning att den vid ett olyckstillfälle kunde logera några dagar i min mormors vardagsrum.”

Så berättar Hjalmar Bergman i uppsatsen ”Örebrobekanta och bekanta örebroare”(tryckt första gången i Svenska Turistföreningens årsskrift 1930). Om denna ’tante’, d v s Emilie Risberg, och hennes livskraftiga skola — den har nu 1500 elever — handlar ett bidrag i detta nummer, författat av Hilla- Britta Lindeberg, skolans rektor åren 1954 – 1980.

Hjalmar Bergmans nyss citerade skildring, som inte minst är av stort självbiografiskt intresse, har vid omtryckning i volymen "Det har berättats mig"(1935) illustrerats med en teckning av Carl Berglöw — återgiven här ovan. Så har tecknaren tänkt sig att gossen Hjalmar kunde se ut då han på promenad i Örebro sökte hålla jämna steg med sin farmor, änkefru Jeanna Bergman. De två är för resten på väg till Söderlindhskas gården i hörnet av Kungsgatan och Nygatan, där farmors bästa väninna fru Jacobina Söderlindh bodde. I denna gård var Risbergska skolan den allra första tiden inrymd . . .

Ja, i denna innehållsrika Örebro-skildring är det lätt att finna notiser användbara i exempelvis ett sammanhang som det här aktuella! — Men över huvud taget berättar författaren här mycket av både kulturhistoriskt och personhistoriskt intresse från det Örebro han upplevde, och

många figurer och händelser han skildrar känner man igen från hans romaner. Skildringen är för övrigt lika underhållande som ett kapitel ur någon av romanerna.

Det finns emellertid ett speciellt skäl att återge en teckning föreställande Hjalmar Bergman som liten och att kommentera författarens kåseri om bekanta örebroare, nämligen att i all korthet erinra om att det den 19 september 1983 gått 100 år sedan en av de mest bekanta örebroarna såg dagens ljus: Hjalmar Bergman! Att han dessutom var Örebrokarolinare är naturligtvis också ett starkt skäl till att i denna årsskrift omnämna hundraårsminnet. Skollåren har stor betydelse för alla människor, och det gäller i högsta grad en författare som i likhet med Hjalmar Bergman ofta hämtar stoff ur barndomsminnen. Det är ingen obetydlig del av Bergmans romaner som åtminstone i viss utsträckning har med skolliv att göra, har Erik Hjalmar Linder framhållit och han tillägger: "i nästan alla fall går det klart urskiljbara trådar tillbaka till 1890-talets Karolinska läroverk"(uppsatsen "Hjalmar Bergman som Örebrokarolinare" i volymen "Stenarna där barn jag lekt"1942).

Men i dessa korta rader är det inte meningen att annat än antyda detta intressanta ämne.

Låt mig till sist få citera ytterligare några ord ur Hjalmar Bergmans flera gånger nämnda uppsats, nämligen slutraderna om glädje — de står där närmast i anknytning till författarens uttalande att närkeslynnat präglas av "ett allvar som älskar glädjen". Då man nu läser dessa ord bör man besinna att författaren skrev dem det sista året han levde, då han själv av allt att döma icke kände någon verklig glädje. *Skatta glädjen högt, ni som äga henne! Skatta glädjen högt ni som sakna! Ren det att glädje finnes är nog källa till glädje.*

PT

Fotnot.

Observera att slottet på den avbildade teckningen har det utseende det fick först år 1900, d.v.s. drygt tio år efter den tid då den återgivna promenaden tänkes pågå. Hj. Bergman har f.ö. i den här uppsatsen om slottsrestaureeringen sagt att den gjort den gamla byggnaden till en "prydnad för staden och en inkomstkälla för vykortsfabriker".

Emilie Risberg och hennes skola

Av Hilla-Britta Lindeberg

Utdrag ur ett föredrag hållet inför sällskapet Örebro-Karolinare i Stockholm den 17 nov. 1982

”Den försigtiga Trädgårdsmästaren vårdar aldramest de späda plantorna, men wi växa nu så tillsägandes upp som ett ogräs— Hvarföre skall wisdomsmjölken just ryckas undan våra munnar? Billigheten tycktes fordra, att vi uti skickelige Lärohus ifrån spädare åren undfå de wetenskaper, som kunde gagna oss och hela landet.”

Orden är hämtade ur ”Det olyckliga Svenska Fruentimrets Böneskrift till Allmänheten” som framlämnades i februari 1770. Och visst växte stora delar av Sveriges kvinnor även i de bildade klasserna vid denna tid upp som ogräs, skolor fanns inte för dem. De uppfostrades hemma och i husliga sysslor. Törstade de efter annat, fick de snappa upp det bäst de kunde av far eller bröders informator, om sådan fanns. ”Bättre”, fortsätter det olyckliga Svenska Fruentimret, hade det varit att vara födda av torpare och bönder. Då vore vårt arbete eftersökt under det nu vår utbudna årstjänst föraktas hos högre och lägre. Ej ens kvinnors egentliga arbete” säger hon, ”kunna vi ordentligt ty: vårt fransyska språk kryddar ingen såppa.”

Det som var kvinnovärld i slutet av 1700-talet var kvinnovärld i början på 1800-talet. Och in i den världen föddes Emilie Risberg 1815. Fadern var postmästare i Skara, tillhörde alltså den lilla stadens honoratiories, och den världen var trång för deras döttrar. Trång och begränsad såväl fysiskt som intellektuellt. Fina stadsflickor släpptes inte utanför hemmets dörr hur som helst. Nu var ju Skara en liten och lantlig stad och gav väl på så sätt hyggliga möjligheter för Emilie Risberg att komma ut och röra på sig vinter som sommar, men den förnedrande intellektuella begränsningen slapp hon inte undan. Flickor på den här tiden både i societet och medelklass skulle ha talanger, ytliga kunskaper och färdigheter i franska, hushållsgöromål, dans, målning, pianospel. Allt annat var förbjuden frukt. Syftet med hela deras uppfostran var att behaga. För vetgiriga flickor måste det målet ha verkat fruktansvärt frustrerande. Herrgårdsflickorna hade ibland guvernant. Borgerskapets döttrar fick kanske ett par års undervisning i de s.k. pensioner som började växa upp i städerna under 1800-talets första hälft. De mest kunskapssträngande, de som hade ”den osläckliga törsten” som en skriver

”efter allt som låter de dimmiga halvtankarna bli heltankar”, de slog sig väl fram till kunskapsinhämtande på egen hand. En sådan flicka var Emilie Risberg. Hon ville inte bli en av de pensionsmamseller jag nyss beskrivit. Hon ville skaffa sig gedigna kunskaper för att kunna vidarebefordra dem till nästa generation unga kvinnor. Hon var kapabel nog att genom självstudier skaffa sig utomordentliga kunskaper i tyska, franska, engelska, historia och litteraturhistoria. Hon läste på originalspråket Shakespeares dramer, Walter Scotts historiska romaner, Die Leiden des jungen Werther. Att hon läste Mme de Staäls ”Corinne” är självklart, där predikades ju kvinnors rätt till självhävande. I 25 år höll hon ut som hemmadotter. Sen startade hon hos en kvinnlig släkting i Mariestad en pension. Men riktigt lossnade det inte för henne, förrän hon var 35 år 1850. Det blev ett märkesår för henne. Hon kom då genom en släktings förmedling som guvernant till Örebro, till prosten och riksdagsmannen Gustaf Wilhelm Gumaelius.

Bättre kunde hon inte ha hamnat. Gustaf Wilhelm Gumaelius, sedan 1840 ledare för den liberala falangen av det konservativa prästeståndet, och hans bror Joël, Karolinska läroverkets rektor, var båda lidelsefullt intresserade av skolväsendets liberalisering och uppryckning. Särskilt folkskoleväsendet var Gustaf Wilhelms skötbarn. Han var dessutom vältalare och vitterlekare, och i prostgården — vid hörnet Drottninggatan/Nikolaigatan, där idag sparbanken ligger — möttes det som Örebro hade av kultur, litteratur och samhällsintresserade. Här blommade Emilie Risberg upp. Hon började skriva romaner.

Romanskrivandet var för den intellektuella 1800-talskvinnan den enda möjligheten till handling, det enda sätt som stod henne till buds att föra ut idéer och sätta problem under debatt. Självfallet skrev hon under pseudonym. Kvinnliga författare gjorde så på den tiden i den förhoppningen att alstren skulle bli mottagna bättre, om allmänheten trodde att det var en man som skrivit. Hon skrev historiska romaner - och skickade dem för prövning till den borgerliga romanens moder i Sverige Fredrika Bremer, blev uppmuntrad av denna och mellan dem uppstod en livslång vänskap.

Men Emilie Risbergs största begåvning låg uppenbart inom det pedagogiska och administrativa området. Prosten Gumaelius insåg snabbt vilket fynd huset gjort i dottern Henrikas guvernant. Den belästa och välutbildade Emilie blev snart den betydligt yngre prostinnans nära vän, och då prostinnan ofta under riksdagsperioderna höll sin man sällskap i Stockholm var det guvernanten Emilie som trädde in som ställföreträderska i det stora och tungrodda hushållet och som fick sköta dess personal och ekonomi. Ryktet om den pedagogiskt skickliga Emilie Risberg

spreds snabbt och vännerna i prostgård och rektorstjäll ville ta hennes kunniga handlag i anspråk för döttrar eller flickbarnbarn. 1861 skaffade sig Emilie Risberg för första gången i sitt 46-åriga liv en egen bostad. Att Fredrika Bremer "HERTHA", kampsignalen för den ogifta kvinnans rätt att betraktas som mänsklig varelse och rätt till utbildning, att den boken blev pådrivande för Emilie Risbergs beslut att inte längre äta andras bröd - att få ett eget hem - det är utom allt tvivel. En annan bidragande orsak var givetvis 1856 års lag att ogift kvinna, om hon var över 25 år och själv ansökte om det, kunde bli myndigförklarad. Emilie Risberg anhöll om det med stöd av prosten, som i den frågan gick emot sina mer konservativa ämbetsbröder.

Om hur det sedan blev har Emilie Risberg berättat så här: "Lifligt intresserad för den qvinliga ungdomens uppfostran och undervisning hade jag i många år här i Örebro inom enskilda familjer egnat mig åt lärarinnekallet, då jag år 1861 beslöt skaffa mig ett eget hem och där några timmar dagligen mottaga ett fåtal uppväxande flickor, hvilka jag ämnade ensam undervisa. Men genom det förtroende åtskilliga föräldrar och målsmän behagade visa mig, såg jag inom året den lilla elevkrets så utvidgas, att jag måste anlita hjälp af två lärare och två lärarinnor för att kunna någorlunda uppfylla min plikt mot de många, på olika ståndpunkt varande flickorna. --Elever dröjde ej att anmäla sig. Lärare och lärarinnor funnos villiga för det goda ändamålet. En lämplig och rymlig lokal fanns att hyra. Och i slutet av augusti 1863 öppnade Örebro Elementarskola för flickor med 50 elever, 6 lärare och 6 lärarinnor.

Företaget var mycket djärft af mig, som aldrig genomgått någon skola och mest genom själfstudium letat mig till det ringa mått af vetande jag egde. Jag saknade insigt om huru en läroanstalt egentligen borde organiseras, och utsatte mig dessutom för ekonomiska bekymmer, ty jag hade ingen förmögenhet att offra och fruktade skuldsättning värre än döden. Men jag kände, att förbättrad undervisning för de mig kärvordna flickorna var ett behof, och då ingen annan ville åtaga sig saken, ansåg jag mig skyldig att försöka. Till hjälp i ekonomiskt afseende hade jag lyckligtvis vid min sida en äldre syster med erkänd duglighet i alla husliga värf. Tack vare henne kunde jag i hemmet mottaga de flickor, som från andra orter anmälades till inträde i skolan och till hel inackordering.

Dessa voro i flera år ganska många, och jag hade till hjälp vid deras handledning en eller två lärarinnor i huset.

År 1868 lyckades jag få på goda villkor köpa en gård, hvars vackra och sunda belägenhet och ljusa, rymliga salar gjort den så passande för ändamålet, att skolan ännu fortgår därstädes, ehuru elevantalet nu är ungefär dubbelt så stort som på min tid, då det aldrig steg öfver 80-talet."

Hon hade alltså fått en våning i det hus i hörnet av Kungsgatan och Nygatan som en av stadens pampar - grosshandlare Söderlindh - hade byggt (sedans hans hus vid Stortorget hade gått åt i stora branden). I samma hus hade en mamsell Augusta Nymann från Dylta bruk en liten pension. Mamsell Nymann var också självlärd och hade för den tidens kvinnor ovanligt stora kunskaper i naturvetenskapliga ämnen (särskilt matematik och naturlära). Dessa båda damer träffades på en julbjudning hos grosshandlare Söderlindh. De fann varandra ögonblickligen i sitt glödande intresse för utbildning. De fann också att de kompletterade varandra så utomordentligt väl för skolsammanhang - humanisten Risberg och naturvetaren Nymann - och så vågade de språnget att starta en skola. Emilie Risberg - den äldre, den i staden kända, stod för tillkännagivande, programskrivande och namn. Vilket oerhört mod, vilket oerhört företag 1863 av en 48-årig mamsell -kvinnor blev tidigt gamla i mitten på 1800-talet - en gumma utan mannens stöd, en nyss bliven myndig varelse, som till helt nyligen alltid bott under andras tak. En 48-årig mamsell som hade modet att starta sitt livsverk - en skola utan ett öres hjälp till löner, hyra, materiel mer än vad flickornas föräldrar kunde betala. Samhället visade inget pekuniärt intresse för flickornas högre utbildning förrän 12 år senare. Då fick Emilie Risberg av staten 1000 riksdaler. Av Örebro stad fick hon aldrig ett öre i sin pionjärgärning. Åh med vilken underbar känsla av rädsla och stolthet hon skall ha slagit upp Nerikes Nya Allehanda den 7 januari 1863 för att se annonsen, annonsen om Emilie Risbergs skola.

Redan efter något år flyttades skolan över till huset i korsningen av Nygatan och Fabrikgatan, Brismanska Bryggeriets hus, och i augusti 1868 inköpte Emilie Risberg en gård i hörnet av Olaigatan och Faktorigatan nuvarande Tingshuset. Detta ståtliga hus, som tillhört bankkamrer Widestrand före dennes stora förskingringskrasch, innehöll 14 stora rum i två våningar. På nedre botten låg de flesta skolrummen. På övre botten hade Emilie Risberg sin våning, men hennes matsal och stora salong uppläts också för eleverna, som då helt enkelt satt omkring hennes stora bord. I de fyra vindsrummen bodde helpensionärerna. Läget med den stora tomten, som sträckte sig ner till Svartån, var utomordentligt ljusst och vackert. Huset var runtomkring omgivet av lummiga parker och trädgårdar, bl a Choisieparken och den Bromska trädgården.

En bidragande orsak till att Emilie Risbergs skola snabbt fick så många elever var naturligtvis också att det lossnade lite under 60-talet på det kvinnliga yrkesområdet. 1861 kom till det första lärarinneseminarier i Sverige. 1863 gavs kvinnor rätt till post- och telegrafyrket. 1866 kom sjuksköterskeskolan vid Serafimen i Stockholm. 1864 hade dessutom kommit en lag som tillät ogifta kvinnor att själva disponera egen inkomst.

Emilie Risberg avgick från skolan 1878. Dels på grund av tilltagande ålder. Hon var då 63 år. Dels på grund av en ögonsjukdom som tyvärr med tiden förvärrades kraftigt. Hon hyllades storartat vid sin avgång med en subskriberad middag på Stora Hotellet i närvaro av landshövding och biskop. Enligt Nerikes Nya Allehanda ”sprang denna hyllning fram ur det goda minnets och det erkännande hjärtats grund”. Biskopen – Annerstedt – höll högtidstalet och tackade henne ”i den kvinnliga bildningens namn för den ädla nitälskan som förmådde henne att i en tid, då kravet på en grundlig elementarutbildning för den kvinnliga ungdomen var föga känt och ännu mindre erkänt och lämpligheten av skolor för flickor minst sagt omtvistad, grunda ett läroverk för flickor med en för den tiden ovanligt fast organisation och ovanligt stora krav på grundlighet och allsidig utveckling.”

Men själv sa Emilie Risberg, att hon nu överlämnade skolan i ”yngre och skickligare händer.” För hon var en mycket anspråkslös, nästan blyg person, som inte tänkte höga tankar om sig själv. I det fallet skilde hon sig inte mycket från övriga 1800-tals-kvinnor, vars självkänsla inte precis omhulldes av patriarkatet. Under återstoden av sitt liv bodde hon kvar i Widestrandska gården, i ett mindre hus på gården. Härifrån tog hon emellertid livaktig del i sin kära skolas vidare utveckling och följde väl också tidens händelser i staden, landet och världen runt.

I november 1890 avled hon. Hon begrovs på Södra Kyrkogården, men där finns inte något minne av hennes gravplats. Sitt välförsedda och välvårdade bibliotek — där inget av den svenska nationallitteraturen fram till 1890 saknas — testamenterade hon till skolan, och där står idag de vackra banden i en särskild glasmonter — ett minnesmärke så gott som något.

Henning Elmqvist, som var landshövding i Örebro vid Risbergsskolas 65-årsjubileum 1928, sa i sitt högtidstal: ”Får Örebro en gång ett minnestempel — en minneshall i någon av sina offentliga byggnader till hufvudstade av deras namn som framför andra gjort en stor och bestående insats uti stadens materiella och andliga liv och utveckling, då skall helt visst också Emilie Risbergs inristas uti gyllene skrift.”

Ett par år efter det förslaget plockades Emilie Risbergs namn bort från skolan (1932). Någon av stadens fäder — en med sinne för humor — ansåg att "kommunala" var ett vackrare namn på skolan. Så hette den länge och väl Kommunala Flickskolan — men så kom en ny skolförordning, flickskolan bort — grundskolan in (1963). Och med grundskolan kom det pojkar igen i Emilie Risbergs skola (Redan i ett tidigare skede hade Risbergska, i den så kallade förberedande skolan, tagit emot både flickor och pojkar). Kollegiet vid skolan, som länge önskat få tillbaka namnet Risberg, såg då sin chans och lämnade in en anhållan till Skolstyrelsen om namnbyte — och så Skolstyrelsen gick på den linjen och namnet Risberg knöts åter till skolan lagom till 100-årsjubileet.

Men 1967, när Nikolai läroverk och Risbergska slogs ihop till en skola, blossade namnstriden åter upp. Denna gång tänkte emellertid stadens fäder (och mödrar) annorlunda (och bättre) än 1932 och knöt för alltid Emilie Risbergs namn till en skola i Örebro. Något annat hade varit en skam för staden. Visst var hon ett barn av sin tid och därför uppbounden av den tidens sociala struktur och tänkesätt, men hon var också en föregångskvinna — modig nog att satsa hela sitt jag för att förbättra för kommande generationer.

Henrika Gumaelius — prostens Gumaelius dotter och Emilie Risbergs avhållna elev — gifte sig med brukspatron Brandelius på Nedre Haddebo bruk och flyttade sedermera (1867) till Rosta herrgård. Den vackra 1700-talsbyggnaden, herrgården, är numera riven — men allén och parken finns kvar och just i den parken är nuvarande Risbergska skolan byggd.

Från Söderlindhskas gården till Rosta herrgårdspark — från 1863 till 1971. Det ligger många skolreformer och många byggnadsbyten, många skolgestaltningar och generationsväxlingar mellan de nära 110 åren. Men 1971 var det dags för gymnasieskolreformens start i vårt land d.v.s. integreringstanken - yrkesskola - teoretiskt gymnasium — skulle sjasättas. Höstterminen 1971 stod nya Risbergska skolan färdig att tas i bruk i västra stadsdelen just i Rosta herrgårdspark, där skolgården utan stängsel eller staket mjukt övergår i det omgivande landskapet tätt intill Svartån, Hästhagens urgamla kulturlandskap och Karlslundsåsen — ett fantastiskt läge.

Inbäddad i det landskapet ligger skolan — byggd i ett enda plan med 10 block som vart och ett består av 8 ämnes-rum, en central läromedelszon och utrymmen för de 1500 elevernas studier i grupp och enskilt, arbetsrum för lärare m.m. En enastående funktionell skola för 3-åriga och 2-åriga linjer och för många olika specialkurser. En bullerfri skola tack vare heltäckande mattor på varje kvadratmeter — nödvändigt för de 100-tal gravt hörselskadade gymnasieelever som kommer dit från hela riket. En skola med gymnastik- och idrottsanläggningar: tennisplaner, fotbollsplan, terränglöpningsbanor, salar för gymnastik, bollspel, styrketräning, rytmik och dans.

Jag tycker om att tänka mig Emilie Risberg, hämtad av sin forna elev Henrika med häst och vagn, på väg genom allén för besök på Rosta herrgård. Tänk om hon kunnat ana att en dag 100 år senare skulle samma allé korsa skolgården kring en skola med hennes namn — Risbergska skolan. Historien gör sina piruetter.

Från Rutger Sernanders sista skolår i Örebro på 1880-talet

Av Åke Davidsson

I förra årgången av Örebro-Karolinaren berättade jag något om gymnasisten Markus Hulth och hans dagbok från våren 1882, varvid också växtbiologen Rutger Sernander kom på tal. Hulth och Sernander utgjorde då tillsammans med sedermera biologilektorn Ernst Hemmendorff i Stockholm (klasskamrat till Sernander) ett triumvirat som ofta gjorde excursioner i trakten av Örebro och som, när de inte kunde träffas, brevväxlade om botaniska ting och annat. Det var ett kamratskap som varade i bortåt 50 år. Det bröts ej förrän 1928, då först Hulth och ett par veckor senare Hemmendorff ("Dorffen") gick bort. Vid den förres bår erinrade Sernander om hur de första gången träffades i Örebro 1881. "Mellan smältande snödrivor togo vi oss fram längs Svartåns stränder, studerade den spirande brodden, samlade snäckor och skalbaggar under mossornas och lavarnas fuktdrypande tuvor, lyssnade till fåglarnas sång - och så blevo vi vänner för livet".

Hulth lämnade skolan 1884 och for till Uppsala medan de båda andra hade ett år kvar till avgångsexamen. Mellan Sernander och Hulth blev det dock en livlig brevväxling, liksom mellan Hemmendorff och Hulth. Dessa brev kan man numera ta del av i Carolina Redivivas samlingar (G 118 e, resp. 118 c). Ganska ofta kunde sålunda Sernander i brev till Uppsala berätta om vad som hände i skolan och staden, som han ibland när han skulle datera sina brev kallade "Lorthålan". Även om han var född i Viby kunde han, till skillnad från västgöten Hulth, räknas som Örebropojke. Fadern var lanträntmästare och sedermera bankdirektör i staden. Sonen Rutger skrevs in i första klassen av läroverket år 1876.

Först kan om brevväxlingen - det är endast Sernanders brev till Hulth det här är frågan om - nämnas att de båda kamraterna i breven kallade varandra vid olika "smeknamn". Så kallas Hulth för Hurkus eller Hurkus Malt, Kus och Broder Brulth samt de kanske mer svårförklarliga Hulthennorp och Norpenstedt. Vad Sernander beträffar benämnes han och kallar sig själv Ruckel, Hraukl eller rentav Roukkel, skrivet med grekiska bokstäver. I allmänhet har man väl alltid trott att Ruckel eller Rucklet varit ett "nom de guerre" som han fått som student i Uppsala. Så är alltså inte fallet. Det är nog istället frågan om skolkamraters förvrängning av förnamnet Rutger.

I artikeln om Markus Hulth omnämnes den naturvetenskapliga föreningen Hedera på 1880-talet, varför det i och för sig inte finns anledning att här ägna alltför stort utrymme åt den. Men låt oss ändå - innan vi övergår till hur undervisningen och skolgången speglas i breven - nämna några ord även i detta sammanhang. Föreningen låg ju både Sernander och Hulth varmt om hjärtat. Hedera figurerar ofta i de båda kamraternas korrespondens och Hulth ville nog också gärna, där han gick i Uppsala, följa med i dess dagliga liv. Sernander oroar sig bl.a. för föreningens verksamhet och styrelsens sammansättning: "Inträdesansökningar få vi i rätt stort antal ungefär trenne för hvarje sammanträde - visserligen mycket bra, bara förmågorna och intresset höllo jemna steg med denna ledamotsantalets ökning! Sanningen att säga; jag är mycket rädd för den stora omgestaltning styrelsen måste undergå till nästa år. Utom sjunde öfringar" har styrelsen dock åtminstone två medlemmar tillhörande lägre klasser Fr. Andersson (skattis) & Bäckgren (v. sekr.). Christian har blifvit ordinarie efter Hultgren som afsagt sig det "ansträngande" embetet". Den Axel Hultgren, som inte hade tid att vara medlem av styrelsen, skulle 1905 återkomma till läroverket som adjunkt i bl.a. kristendomskunskap.

Om föreningens sätt att arbeta berättas i ett brev daterat Valborgsmässoafton 1885: "Om söndag blir det väl en sådan tripp. Hedera har då sin första utflykt för året och det blir mig väl omöjligt att stadna hemma. Tidigt på morgonen skola vi på båtar - hvad tycks? - begifva oss utmed södra Hjelmstranden, för att der hufvudsakligen samla mossor och lafvar. Du minns nog från i höstas huru yppigt dessa frodades exempelvis på fabrikskör Eklunds lilla holme (å propos den har han nu der uppfört en ståtlig villa, "Hvilan"). I Hjelmarsbergstrakten gå vi i land, skilja oss derefter, en del går hem den vanliga vägen genom hagarne och Markkärrskogen, den andra med mig komma väl att ro hem båtarne. En vigtig uppgift hafva vi under dessa utflygter i att anteckna lokaler för vårt lilla arbete, som väl under julen kommer att utgå af trycket. De 15 första klasserne i floran äro nu genomgångna". Nu kom denna skrift inte ut till julen utan först 1887. Då förelåg en av Hedera utgiven "Lokalförteckning öfver Örebrotrakten fanerogamer och kärlekryptogamer". I övrigt skall från Hederas sammanträden endast citeras en passus i ett brev från hösten 1884. då man väntade besök av bl.a. lektor Adlerz: "Vi hafva att bjuda dem på föredrag af en ung 5:te-klassist Ringselle öfver de vanligare arterna i släktet Cladonia. (Jag hade nemligen hört att pojken i fråga var styf på lafvar, särskildt Cladonier, af hvilka han känner ej mindre än 16 arter (skämmoms, låtom oss skämmas!), och bad honom därför hålla föredrag öfver sina älsklingar, något, hvaröfver han blef särdeles smickrad)." Alfred Ringselle blev sedermera biologiadjunkt vid Norra Latin i Stockholm. Föreningen hade också en tidning om vilken Sernander berättar att Hederas verksamhet fått "en rätt bra dragningskraft i vår tidning "Linnea - gamla "Murgrönan", som nu fått byta namn. Der ha vi trefliga notiser och reflexioner öfver botanik och zoologi, litet vers, krönikartade uppsatser o.s.v."

Men nu till undervisningen och lärarna i skolan, som ägnas stort utrymme i Sernanders brev. Han hade inte flyttats upp till "sjunde öfre" på våren 1884 utan måste använda sommaren till förkovran i latin och franska med "2 franska temata och 2 latinska i veckan". När han i augusti klarat uppflyttningsproven berättade han följande i brev till Hulth: "Lyth begärde (ngt som jag förresten väntade, detta i största hemlighet) ingen examen af mig i latin. Han ansåg, att de scripta jag under sommaren fabricerat, visade tillräcklig mogenhet för 7:2. Så kom "Wi", nyss återvänd från sin utländska resa; för honom fick jag med en 7 å 8 olyckskamrater skriva en "liten, lättare stil" på fredagen för att nästa morgon pumpas i det muntliga. Han behagade utvälja mig till sitt första offer. Efter att hafva temligen flytande öfversatt en svår bit som vi hade läst under förra höst-terminen, klämdes jag på grammatiken. Jag redogjorde nöjaktigt för de flesta frågorna med undantag af att jag vi-

sade min "förskräckliga okunnighet" genom att ej veta hvarför *résons* saknade femininum och ej visste hvar detta particip stod omtaladt på annat ställe än bland de oregelbundna verben i "min grammatik". Surra såg igenom min "stil", och då han i den blott lyckades upptäcka en pulla, ansåg han den vara fullt öfver medelmåttan. Jag ansåg mig således säker om betyg och således säker om uppflyttning, något som förresten kunde göra mig det-samma! Icke destomindre behagade unga "Pilôt(en)" hugga mig jemte Nilsson & Djurklou, båda två kanske bland de bättre hos oss, i franskan. Men till Pilôts och äfven min stora sorg lyckades ej hans onda anslag mot mig - ehuru beklagligtvis mot N. & Dj. - utan collegium behagade uppflytta mig ändå. Således, då det hette, att jag uppflyttat i 7:2 efter aflagd fullständig examen, hade jag blifvit examinerad i ett ämne och i detta blifvit kuggad! Reflexionerna o.s.v."

De nämnda lärarna var lektorerna P.G. Lyth och Alex. E. Widholm. Den senare kallades omväxlande "Wi", "Pilotten" eller "Surra". Även en del andra av lärarna skymtar i breven. En som knappast kan ha varit populär var lektorn i grekiska A.G. Bogren, som hade flera öknamn. Om honom berättas i ett brev: "På tal om skolan, så går äfven der allt lika lugnt och stilla. "Farbror" har endast hos oss morskat sig litet och velat, då vi nu för en tid lemnat Xenophon - vi lemnade just i morse hans stackars soldater under fullt utvecklade "rännis"- att vi jemte 5 böcker af Odyssejan skulle läsa en bok af Iliaden. Vi sa "nej och han ja, få se hvem som rår tillsist". Han har tydligen gått eleverna på nerverna. "Någorlundas drägligt blefve det väl" skriver Sernander senare, "om A.G. Homeros blefve afförd till Konradsberg; gubben har nemligen blifvit tokig, ger oss 50 å 60 vers i nytt i Odyssén, hvilka han blöter och stöter och resolverar, så hederliga Greker kunna bli lika tokig som han sjelf".

En som tydligen var populär - inte minst bland Hederas medlemmar var däremot botanisten Ernst Adlerz som tjänstgjorde som vice lektor läsåret 1884/85. I november 1884 berättar Sernander för Hulth: "På tal om mossor så skall jag helsa dig från Adlerz. Han kom för några dar sen hem från sin disputation. Hoppas att det gått bra för honom; det vore en skandal om vi skulle få hit hans under närvarande förhållanden troligen enda medträflare Neuman... Det vore rätt bra för Hedera, om A. blefve ordinarie lektor. Han är verkligen svåra intresserad". Det blev Adlerz som utnämndes till lektor och alltså inte Leopold Neuman. Adlerz är väl mest känd för sin bladmosflora och jag minns från min egen skoltid på 1920-talet - för att här göra en utviking - att den återkom årligen som premium till naturvetenskapligt intresserade lärjungar. Det gick ett sus genom bönsalen (eller var det gymnastiksalen) för varje exemplar som delades ut, om av igenkännande eller av medlidande med

den som fick detta premium må vara osagt. För oss elever i realskolan lät det i varje fall torrt och tråkigt men det var naturligtvis ett effektivt sätt att få slut på restupplagan av boken.

Då och då klagar Sernander i sina brev över skolan. ”Sjelf mår jag ”tjuftjockt”, har så mycket att läsa, att jag inte kan börja på ngt. ”Uamej”, om examen vore lyckligt öfver. - Quod dii bene vertant!!!”, skriver han i februari 1885. Efter påsklovet börjar han oro sig för vårens skrivningar och sluttentamen. ”Nu är det slut på lofvet ja! Tiden förgår och ingenting blifver uträttadt. En knapphändig kännedom om nyare tidens historia är hela resultatet af mina (liksom af de flestes) påskstudier. Och har man under fritiden hunnit så litet, hur skall det då gå under det nu börjande lexlugget?”

Skrivningarna hölls under senare hälften av april. Om resultatet berättas i det förut citerade brevet från sista april: ”Det intresserar dig kanske att veta, hur mina skrifningar gått. ”Striden mellan Guiser och Bourboner” var mitt svenska ämne. I eftermiddag 5.30 få vi veta utgången. Jag går nu till Dorffen för att dra ”några hundra vers i Virgilius, till klockan blir lagom att infinna sig i fysicum. - Roligt blir att få se hur det går! 7,45. Gick bra. Men till all olycka kuggades - Hedis (Karl Hedström). Ytterst sorgligt. Det är märkvärdigt du, hvad vår examen skapar sig lika med er. Samma dag få vi veta utgången af de skriftliga profven, och så blir en - helt oväntadt - kuggad i latin! Kan du tänka dig att jag fick ab i franska! Piloten uttryckte också sin förargelse öfver att jag liksom i allmänhet hans ”guldgossar” dragit det bäst. (I svenska hade jag ab+, i latin b.) Måtte det nu bara gå bra i muntliga!” Beträffande skrivningarna detta år kan här även omtalas en ”reform”, vilken Hemmendorff berättat om i ett brev till Hulth: ”Nya anstalter äro vidtagna för att förebygga fusk. Så består skolan allt papper både till kladd och inskrifning och skrifunderlag; ingen får taga med sig något rent papper till skolan liksom inga lösa lappar med regler; vidare måste äfven kladden lemnas fram”.

Sernander ser fram emot att få sluta skolan och fara till Uppsala: ”O du trefaldt och fyrfaldt lycklige prisse”, skriver han till Hulth, ”som i Upsala, den härliga ungdomsstaden, i Odins uråldriga lundar kommer att fira - eller när mitt bref kommer, håller på med ”detsamma” - den sköna blomstertidens intåg här uppe i nordnen. Det är verkligen en genomhärlig tid, den nu följande. Men ack, hur kommer jag stackare att tillbringa dess första delar. Den muntliga mogenhetspröfningen kommer att alltjemt hänga hotande för ens blickar och förta” nöjet av de få stunder man sliter sig lös för att vandra ut en smula i trakten...”

Så kom då den fruktade ”muntan” den 27 maj. Samma dag sänder

Sernander som hastigast en underrättelse till Hulth på ett brevkort: "Alla grekerna - inclusive privatisten Englund - lyckligt och väl igenom! Stor glädje i hjertan och pokaler". Någon vecka senare har han av allt att döma hämtat sig från firandet och efter, som han själv skriver, "oafbrutet festande, promenerande, sofvande, ätande, resande o.s.v. i oändlighet" får han tid att berätta utförligare om examen i ett långt brev, varur följande är värt att återges. Brevet är skrivet i Klockarhyttan, där familjen Sernander bodde på somrarna.

"Kanske det intresserar dig, att höra litet om de nöjen, som årets nybakade studenter kostat på sig. - Onsdags eftermiddag tillbragte de flesta grekerna först på Stora holmen, sen på strömparterren, så på hotellet och sist på frimurarlogen. Och nog blef punschförrådet på alla dessa ställen vederbörligen afprofvat och besigtigat! Kom så torsdagen; samtliga latinerna hade då grande féte på strömpis! Dagen derpå, då alla blifvit "mogna", egde stora zwycken rum. Festen var rätt rolig och animerad, besökt af omkring 110 personer, deribland alla tre censorerna ena riktigt genompräktiga hedersknyfflar. Tal och skålar i långa, långa banor. Kan du tänka dig att - - - Piloten gaskade upp sig med ett längre smått humoristiskt anförande, som väckte allmänt jubel. De följande dagarne tillbragtes under en angenäm samvaro. Vi festade, sexade, åto middagar, hurrade, sjöngo - med ett ord lefde svearne värre. Ett par dagar före examen reste dock jag i sällskap med några kamrater hit ut till Klockarhyttan för att hvila oss till examen, då nästan alla skulle lemna staden. Vi kommo också rätt uthvilade in vid denna tid... På kvällen egde afskedsfesten rum. Ett dusintal studenter sexade då på frimurarlogen. Sen vete gudarne, hur det gick, men kl. 1.15 på natten befunno sig en 8-10 stycken studenter - deribland undertecknad - på en stor wurst på väg till Adolfsberg. Och i den tidiga morgonstunden skildes den sista återstoden af 1885 års afgangsfedelning. När jag reste hem i går middag träffade jag vid stationen vår gemensamme vän Nilsson, hvilken nyss förut tagit studenten i Vesterås. Jag tycker det skall skära vissa in i själen, då de nu se, att nästan alla som för ett år sedan kuggades i 7:1, nu blifvit studenter: Djurklou, Klingberg, Nilsson, Engström, Gumaelius, undertecknad o.s.v."

I mitten av september reste Sernander till Uppsala, där han tillsammans med bl.a. Ernst Hemmendorff och Axel Hultgren skrevs in i Södermanlands-Närkes nation, vars mycket populära inspektor han sedan kom att vara under åren 1923-31. Till skillnad från de övriga Örebrostudenterna av årgång 1885 - ej mindre än 16 av dem immatrikulerades i samma nation - blev Sernander Uppsala trogen hela sitt liv. Han fick fira "den sköna blomstertidens intåg" i "Odins uråldriga lundar" i bortåt sextio år.

Vem var A. Ringström?

I en informationskrift - i miniformat - från Karolinska skolan läser man på sidan 25 bl.a. följande: På gymnastiksalens fondvägg syns en freskomålning, "Skridskoåkare", av A. Ringström. Överskriftens frågetecken är därmed i viss mån utträtat men - låt mig berätta från början...

Ur Redogörelse för Karolinska högre allmänna läroverket i Örebro läsåret 1910-11 tillåter jag mig saxa följande:

Med glädje och tacksamhet har läroverket från forna lärjungar mottagit en storartad gåva, nämligen en större målning al fresco å ena kortväggen i nya gymnastiksalen. Gåvbrevet lyder sålunda:

Till Karolinska läroverket i Örebro.

Konstens betydelse som bildningsmedel har på senare tider vunnit allt större erkännande. Man har också med tanke på denna konstens uppgift vid de ungas fostran redan prytt flera av vårt lands läroverk med väggmålningar.

Karolinska läroverket, ett av Sveriges äldsta och mest betydande, har hittills saknat ett konstverk av denna art.

Flera av skolans forna lärjungar hava därför känt sig manade att söka till en del fylla denna brist och hava därför genom oss undertecknade låtit konstnären Algot V. Ringström på gymnastiksalens fondmur al fresco utföra en målning med motiv från idrottslivet på Hjälmarens is.

I förhoppning om att bilden skall skänka glädje åt skolans nuvarande och kommande lärjungar och väcka håg för en idrott, som är ägnad att härda kropp och sinne, hava vi äran att överlämna densamma som gåva till skolan, som en ringa gård av tacksamhet mot det läroverk som fostrat oss och som ett uttryck för det varma intresse vi alltjämt hysa för fräjdade Schola Carolina och dess framtida utveckling.

Örebro i september 1910.

Å givarnas vägnar:

Rob. Montgomery Cederhielm K.E. Edlund Harald Borg Karl Malmrot (samt ytterliga åtta undertecknare)

De här namngivna var resp. herre till Segersjö, kontraktsprost i Örebro och skolans inspektor, lektor vid skolan och bror till konstnären Axel Borg, huvudredaktör för Nerikes Allehanda.

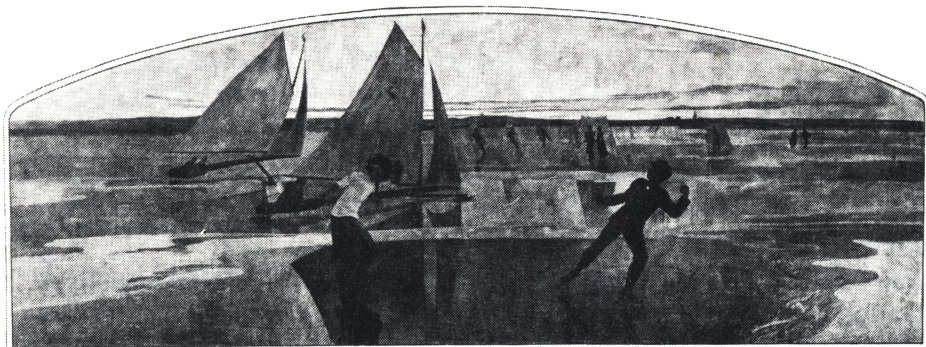
Närmare presentation av målningen ägde rum i nyssnämnda tidning lördagen den 10 september 1910 på första sidan - som f.ö. var en annonssida - i en osignerad artikel "Frescomålningen i läroverkets gymnastiksal". Man kan väl ta för givet att det är redaktör Malmrot, som

sett till att artikeln fått en så framträdande plats i tidningen. Om inte artikelförfattaren är redaktör Malmrot själv, kan det ha varit Anton Jansson, som vid denna tid - tillsammans med Levi Rickson och Johannes Larsson - var medarbetare på redaktionen. Enligt Carl-Axel Carlsson i "Ett Örebrokaleidoskop" hade nämligen Jansson "konståkning på sitt motionsprogram", och då låg det ju nära till hands att ge honom i uppdrag att skriva om en målning med skridskoåkare.

Författaren berättar något om hur frescomålning går till och delger läsaren följande intryck av målningen:

"Tavlan är så tydlig att varje örebroare känner igen Hjälmfjärden och idrottslivet sådant det ter sig där ute om söndagarna under vintern. Man känner igen karolinaren i uniform på stålsko och hans sportande medsyster från elementarskolan i förgrunden och skådar bakom dem segeljakter, skridskoseglare och skridskogångare av båda könen. Men vad som icke kan återges i bild är det livliga färgspelet å konstnärens tavla, solbelysningen, ljusbrytningen och den spegelblanka isen"(artikelförfattaren synes i denna mening med "i bild" syfta på den bild av målningen som kröner tidningsartikeln).

Av tidningens presentation av konstnären, kompletterad av en av sönerna, ingenjör Arne Ringström, granne till mig i Sollentuna, framgår att Algot Viktor Ringströms far var apoteksutbildad med bl.a. anställning på apoteket Hjorten i Örebro åren 1863-64. Sistnämnda år blev fadern innehavare av apoteket Lejonet i Göteborg, i vilken stad Algot föddes den 1 juni 1876. Algot utbildade sig först till ingenjör men sökte sedan in vid Konstakademien i Stockholm, där han bl.a. hade målaren John Bauer och skulptören Anders Wissler (Tors fiske på Södermalm, 1903) som kurskamrater. Professor Gustav Cederström var Algots akademilärare. Efter studierna vistades Algot något år i Italien, Paris och London. Han var därefter bosatt i Stockholm och, längst

*Frescomålning i Karolinska skolans gymnastiksal.
Foto: Rolf Edvinsson.*

tiden, i Lidingö. Som konstnär ägnade han sig bl.a. åt porträttmålning, blomsterstillben och hade stort intresse för dekorativa saker, ljuseffekter och dagrar. År 1925 fick han akademins medalj. Han avled den 17 januari 1956.

Beträffande den ekonomiska sidan bakom tillkomsten av målningen kan jag inte underlåta att citera ännu några rader ur läsårsredogörelsen:

”Uppropslistorna till Karolinska skölans forna lärjungar med uppmaning att bidra till bekostnad av målningen, vars utkast i större skala underställts professorn vid konsthögskolan baron G Cederströms prövning, utsändes under våren 1910 och erhöles namn och en teckningssumma av 1,676 kronor. Härav åtgingo till väggens beredning kr. 390 och till artisten Ringström kr. 1,213:50. Dessutom har till läroverket av de återstående medlen överlämnats en motbok å sparkassoräkning mellan aktiebolaget Örebro Folkbank och ”Fond för Karolinska skolans dekorering” å ett belopp av kr. 25:18 såsom en grundplåt.

De flesta eleverna vid ”Karro” har haft rika tillfällen att se Algot Ringströms frescomålning. I mitt tycke är motivet mycket välvalt och den känsla av svalka som målningen förmedlar, kunde understundom vara välgörande, inte bara under svettiga gymnastiklektioner utan även under stunder av upphetsning eller vanda, som nog kunde infinna sig t.ex. under ”vår”tids studentskrivningar.

Det dekorativa i målningen har även understrukits av signaturen Kååå (student 1913) i ett kåseri i Örebro-Karolinaren 1948 om hans egen skoltid: ”Bragefesterna hölls under senare delen av min skoltid i nya gymnastiksalen, vars estrad med sin vackra frescofond, det för den tiden typiska skridsko- och isjakts-motivet från Hjälmarens is blev en utmärkt plattform för sångkör, orkester och spex med Nils Söderström, Ivar Hjort...”

*Gunnar Lagerberg
(student 1927)*

Tillägg rörande tillkomsten av frescomålningen i gymnastiksalen.

Årskriftens redaktör kan här (med författarens samtycke) tillägga följande:

En av de tolv personer som undertecknat det ovannämnda brevet är Magnus Dahlander, stadsarkitekt i Örebro 1899-1914. Han har utfört ritningarna till det 1909 färdigbyggda gymnastikhuset. Det är ganska troligt att Dahlander - själv karolinare, student 1883 - var den som tog initiativet till en sådan väggmålning. Han ville nog se att ”hans”gymnastikal erhöles en dekorativ utsmäckning.

Den yngling som stod modell för skridskoåkaren i målningens förgrund var - enligt vad rektor Carl Olof Bergström påpekat - en då 15årig karolinare, Jens Stefenson. Dennes far Per Karlsson var en bland de vid denna tid mest anlitade byggmästarna i staden, och det var han som hade uppfört det nya gymnastikhuset. - Jens Stefenson, som efter studentexamen 1913 begav sig ut på vidare hav än Hjälmaren, blev sjöofficer, slutligen kommandör (medlem i vårt karolinarsällskap sedan 1927), minns mycket väl de där sommar dagarna för 73 år sen då han stod modell. Det var inte svårt att mitt i sommaren posera som skridskoåkare, men det var inte så trevligt att stå där iförd skoluniform, som vid denna tid var av militäriskt snitt, sydd av mörkblått kläde och med hög styv krage - och det ansågs vara viktigt att han var klädd just på detta sätt, så att åskådarna genast skulle se att den sportande och spänstige ynglingen på tavlan var en karolinare. Men konstnären var hygglig och förstående, berättar Jens Stefenson och tillägger: ”Jag fick 5 kronor för besväret, det var mitt livs första inkomst.”

NYA BÖCKER OM NÄRKE

I Örebro-Karolinaren 1982 kunde man läsa ett kapitel ur *Utsikt från min trappa*, en då ännu ej utgiven bok av *Jan Mårtenson*. Sedan en tid finns boken i bokhandeln och den visar sig, som väntat, vara en lika läsvärd som lättläst volym (Förlag: Askild & Kärnekull). Den innehåller kulturhistoriska kåserier om Närke och närkingar. Författarens utsiktspunkt är trappan till hans sommarhem, den gamla gården Gippersta i hjärtat av Närke, och härifrån ser denne vittbereste närking ut över gårdar och gods och kyrkor och berättar entusiastiskt och insiktsfullt om allt han ser och om händelser ur den närkingska historien.

Jan Mårtenson låter också en rad färgstarka människor passera revy. Om jag nämner namn som Engelbrekt, Wivallius, boktryckaren Nils Magnus Lindh, G.W. Gumaelius, Olof Hedengren och Heidenstam, så säger det en del om hur omväxlande innehållet är. Bland författarens skildringar av landskapets natur stannar man väl helst vid raderna om den röda näckrosen i Fagertärn. Har man en gång sett denna blomma på det enda ställe i världen där den hör hemma, tröttnar man inte på att läsa om den röda skönheten i Tiveden. Författaren beskriver sitt första möte med den sällsynta blomman som ett "möte med skogens väsen som om tivedskogen hade materialiserats och fått gestalt i de röda näckrosorna".

Denna bok är slösande rikt illustrerad av Gunnar Brusewitz. Denne framstående konstnär har i sällskap med författaren färdats runt i Närke, med skissblock och ritstift i flitig användning. Resultatet har blivit en mängd teckningar, många färglagda, som tydligt visar att konstnären varit road av det här illustreringsuppdraget. Teckningarna är av bästa Brusewitz-märke. Det säger allt!

-- x --

Glimtar ur Örebro historia är titeln på en annan under fjolåret utkommen bok av intresse för årsskriftens läsare (Förlag: Nerikes Allehanda, som erbjuder medlemmarna i vårt sällskap att köpa boken till rabatterat pris). Författare är lagman *Birger Wennberg* (karolinare liksom Jan

Mårtenson). Han har för Nerikes Allehanda skrivit en del artiklar om Örebro och även framträtt i radio med några föredrag, och allt har nu samlats till denna bok. Den rikt illustrerade volymen — med Axel Borgs kända målning "Torgscen" som omslagsbild — ger en god belysning av åtskilliga historiskt intressanta personer och händelser under äldre och nyare tid.

Författaren har ibland i sin skildring gått utanför stadsgränsen. Sålunda berättar han den kända men onekligen högst märkliga historien om Järle, som på 1600-talet blev stad, ja t.o.m. residensstad, men saknade innevånare!

Av innehållet i övrigt har jag fäst mig vid ett kapitel om Frans Timén. Om denne konstnär, som i år blivit ihågkommen med en retrospektiv utställning i Örebro, — det är hundra år sedan han föddes —, har Birger Wennberg skrivit en personlig och initierad minnesteckning.

Per Tegner

ISAK WALLIN TILL MINNE

Under en semestervistelse i Grythyttan i Örebro läns norra ända gjorde jag en solig augustidag 1982 en utflykt över Hällefors till Filipstad och Karlstad för att bli uppsöka en gammal Karro-lärare i sistnämnda stad.

Jag kom för sent. Samma dag - den 20 augusti - hade han stilla insomnat på Karlstads lasarett i en ålder av 96 ½ år...

Isak Wallin var född i hjärtat av Värmland, i Östra Ämtervik vid Mellanfryken, samma socken som frambringt sådana celebriteter som Adolf Noreen (1854-1925) och Selma Lagerlöf (1858-1940), båda ledamöter av Svenska Akademien. Under gymnasieåren i Karlstad fick han som klass- och studentkamrat ingen mindre än Östen Undén, den blivande universitets- och statsmannen (1886-1974). Medan Undén fortsatte med akademiska studier i Lund, för Wallin till Uppsala 1904 efter studentexamen samma år. Där avlade han fil. kand-examen 1910 och hade under studieåren träffat sin blivande maka Elisabet Hellsten (1890-1966), som skulle få stor betydelse för honom både som maka och medförfattare till flera av hans skrifter. Lärarbanan lockade och 1912 blev han extralärare i Karlstad några år för att 1917 bli ordinarie adjunkt i modersmålet, historia och geografi vid läroverket i Kalmar, där han kom att stanna ända till 1930. I Kalmar fick han flera elever som sedan skulle bli framstående humanister, bl a Gudmund Björck (1905-1955) professor i grekiska i Uppsala, och dennes bror Staffan (f 1915) professor i litteraturhistoria i Lund. Från Kalmartiden kan också nämnas en tredje elev, Ulf Ydström (1907-1983) som skulle fortsätta sina studier vid Karolinska läroverket och där ta studenten för att bli tandläkare i Hallstahammar. 1930 tillträdde Wallin en adjunktur i samma ämnen i Eskilstuna.

Under denna tid vaknade Wallins intresse för högre vetenskapliga studier. I Uppsala hade han haft som lärare i nordiska språk professorerna Adolf Noreen (se ovan), Otto von Friesen och Bengt Hesselman. När han nu fortsatte studierna för fil. lic-examen, blev det lämpligast att göra det vid Stockholms högskola, där Elias Wessén blev hans lärare och handledare. Efter licentiatexamen 1934 kom vid sidan av pressande lärartjänstgöring arbetet med gradualavhandling, som blev färdig 1936 och därmed doktorsgraden. Det var material från hembygdens Ämtervik som skulle bilda stommen till "Om det grammatiska subjektet. En semologisk och morfologisk studie", som är en dialektologisk och språkfilosofisk studie i hembygdsmålet med grammatikens subjektför-

hållanden som röd tråd. Avhandlingen fick betyget "a" och Wallin erbjöds docentur, men han var nu inne på lärarbanan och när samma år (1936) lektoratet i modersmålet blev ledigt vid Karolinska läroverket genom innehavaren Natan Lindqvists utnämning till professor i svenska språket vid Uppsala universitet, sökte Wallin tjänsten och utnämndes 1937. Lektoratet vid vår skola tillträdde höstterminen 1938. Under tre år, 1938-1941, kom Wallin att bli min huvudlärare i svenska och historia. Med stor iver och utomordentlig ambition drev han sin undervisning och då läroboken ej var helt tillfredsställande (Hjalmar Alving's Svensk litteraturhistoria, 1936) delade han frikostigt ut stencilerade papper som ifyllnad. Wallin var för oss en fordrande lärare som alltid ville ha klara besked och exakta svar såväl vid diktanalyser som utredningen av adelns makt och ställning under svensk vasalid.

Wallins intensiva lärarverksamhet satte ett tag stopp för hans språkforskningar. Han kom dock att publicera uppsatsen "Om objektet" i Modersmålläraarnas förenings årsbok 1941. Efter pensioneringen från vårt läroverk 1951 bosatte han sig en tid i Uppsala - där vi återknöt det personliga umgänget - och nu vände sig hans håg till litteraturhistorien och romantikens värld. Det var två arbeten om P D A Atterbom som Wallin i samarbete med sin maka publicerade, det ena behandlade skaldens genombrottsår (Den unge Atterbom och romantiken) utkom 1954, det andra (Från Urania och Fågel Blå till Pilgrimshälsning), utkom 1957. Det är snarare tvenne studiehandledningar i Atterboms värld än arbeten med nya forskningsresultat som Elisabet och Isak Wallin publicerade. Därefter återvände Wallin till språkforskningen och 1964 återupptog han tråden från gradualavhandlingen och publicerade två uppsatser i samlingsvolymen Nutidssvenska, "Om det grammatiska subjektet som språklig upplevelse" och "Om objektet som grammatisk kategori". Två år senare avled hustrun och då jag gästade honom sommaren 1966 vid hans vackra sommarvilla med utsikt över Mellanfryken var han deprimerad och sa, att "de har det bra som får gå bort i tid". Själv hade han då förlorat en dotter och hans äldsta barn hade drabbats av en livstidssjukdom. 1968 hedrade han makans minne genom att utge ett antal av hennes dikter i original samt översättningar till svenska av engelsk och tysk lyrik med titeln "I tidens ström".

Vi som hade förmånen ha Isak Wallin som lärare på Karro kom att uppskatta hans ivriga och ambitiösa handledning. Wallin var en lärare med det gamla humanistidealet som ledstjärna: grundliga och exakta kunskaper. Han var en utmärkt handledare för enskilda arbeten i svenska och historia, där han krävde ordentlig redovisning av allt material och skolade eleverna för fortsatta högre studier. Wallin kom att bli en av

vårt läroverks äldsta lärare genom tiderna. Ännu vid 96 år var han trots sviktande syn och hörsel vid god vigör och kunde promenera omkring i sin ungdoms Karlstad och klara sig själv i sin pensionärsbostad. Vid hans begravning i Östra Ämterviks kyrka var flera av hans gamla elever från Karro närvarande. En gentleman, en sann humanist och veteran i Minervas tjänst hade gjort sorti.

BÖRJE TEIJLER

Gösta Mårtenson TILL MINNE

Då karolinarna i Örebro 1954 fick sitt eget sällskap — bildat på initiativ av skolans dåvarande rektor Urban Ursing — blev överste Gösta Mårtenson sällskapets ordförande. Under ej mindre än tjugو år kom han att leda detta karolinarsällskap, och han gjorde det, enligt många vittnesbörd, med stor entusiasm och med betydande framgång. Han blev också en god kontaktman mellan skolan och äldre karolinare i skolsta-

den. Urban Ursing har i brev till red. nämnt Gösta Mårtenson som en ”hjärtevarm vän till Karolinska”. Carl Olof Bergström utnämnde honom , när han lämnade ordförandeskapet, till ”karolinare av första graden”.

I det stockholmska karolinarsällskapet, det trettio år äldre, valdes Gösta Mårtenson till hedersledamot 1959.

Redaktör Karl S. Karlsson, Kåå, har sänt årsskriften följande minnesord:

Gösta Mårtenson, min gamle vän och studentkamrat (1913), är död. Endast några dagar före sitt frånfälle — den 25 juli 1982 — ringde han mig och sade att han glädde sig åt sitt och makans, Marga Brandelius”förestående guldbrällöpp. Han hoppades att då få se sina närmaste samlas hemma i Fjugesta. Så blev det också, men just på guldbrällöppsdagen drabbades han av en hjärtattack och kort tid därefter hade livet flytt.

Gösta var född 1893 i Fellingsbro. Efter officersexamen 1915 började hans militära karriär vid I 15 för att senare via I 8, I 16 och I 19 avslutas med chefskapet över Örebro försvarsområde 1949 - 1953. Han blev gymnastikdirektör 1924 och genomgick krigshögskolan 1928 - 1930.

Ett flertal utmärkelsetecken prydde vid högtidliga tillfällen Göstas bröst, många erövrade vid idrottstävlingar. Han var allsvensk fotbollsspelare, orienterare, skidlöpare och tävlingsryttare. I sabelfäktning blev han svensk mästare. Han var en tid ordförande i Upplands idrottsförbund.

Han hade många intressen. Jag vill nämna att han också var en skicklig pianist, med Chopin som specialitet. Men först och sist intresserade han sig för Sällskapet Karolinare i Örebro, där han under en följd av år var en varmt avhållen ordförande och därefter valdes till hedersordförande.

Kåå

Från vår skola

På en studiedag under hösten 1982 gästades skolan av en tjänsteman vid SIDA, som kom med många värdefulla uppslag om undervisningens internationalisering och allmänna inriktning. Men ett av dessa möttes av ett visst överseende, nämligen det som innebar att man genom samarbete med lokalpressen kanske rentav kunde komma fram till att eleverna någon gång gjorde en tidningssida som blev tryckt och läst. Ty sådana sidor har ju sedan flera år åstadkommit en gång i veckan av elever vid gymnasieskolorna i Örebro. Åran för detta tillfaller inte minst tidningen, men det har också varit roligt att se hur 80-talets gymnasister skriver och vilken journalistisk blick de kan ge prov på.

Ett bidrag från Karolinska förra våren handlade om en amerikansk utbytesstudent som av intervjuaren Anneli Krantz fick frågan: -Ja, att sitta inne på lektion (går på Karro) och titta ut genom fönstret och se ett 700-årigt slott utanför. Det är fantastiskt för mig. Man måste tänka på att den amerikanska historien är kort.... Om det svenska skolsystemet sade vår gäst: -Jag beundrar mina svenska klasskamrater. De har sådan disciplin när de läser och de tar skolan mycket mer på allvar än i Amerika.... Men hon dolde inte heller att var och en som studerar i ett främmande land måste räkna med "att man kommer att vara mycket ensam," och "att man måste göra sig av med fördomar som man har." I augusti 1982 skrev Anneli en sammanfattande presentation av vår skola där det bland annat hette:

"I aulan firas Lucia och julavslutning under sång, musik och glädje (ibland allvar). Stämningen är alltid fin och det är den man minns när man slutat Karro (sägs det).

En gång i tiden låg skolväskorna på skolgården eller i huvudbyggnadens vestibul. Det har ändrats. Förra året fick vi skåp. Fast jag har min Karro-vana kvar att släpa min trekilosväska uppför trapporna och den vanan har de flesta eleverna kvar.

Fördelen med att vi har byggnaderna utspridda på skolgården är att man får luft och motion medan man går till de olika byggnaderna.

Det finns massor att göra på Karro när man inte har lektion. T ex. gå till bibban och läsa böcker, fotolabbet, använda gymsalarna (om ingen har lektion förstås!), sticka ut på stan.

Vi har också ett café som heter Nirvana. En klass i taget sköter cafeterian veckovis. I den sysslan ingår också att plocka fimpar på skolgården och att hålla ordning i biblioteket.

För er som är idrottsintresserade finns Karolinska skolans idrottsförening som ordnar en volley- och en innebandyturnering. Observera att nästan alla klasser deltar i de här cuperna."Och så här slutar skildringen: "Bra att veta: att Karro är mycket hårdare med frånvaro om man jämför med Risbergska. Kom ihåg — bästa skolan i Örebro."Sammanställningen av den hårda frånvarokontrollen och lovprisningen av skolan är påfallande. Men det är inte säkert att den skall räknas som ett stilistiskt missöde. Många elever håller nog med om att det kan ligga omtanke bakom de krav som länge har uppfattats som gammaldags.

Men även den mest inbitne "karroit" (som det heter nu för tiden i elevmun) måste se det som ett konststycke att skriva så vänligt om skolans fysiska miljö: de spridda skolbyggnaderna mellan vilka skolväskorna släpas. Ty det sistnämnda är bara delvis en kvardröjande vana. Det hänger också ihop med att de mångotalade skåpen är för få och föga ändamålsenligt utspridda. Detta är en sanning som ingalunda skall döljas.

De förvaringsutrymmen som borde finnas, såsom den teoretiska gymnasieskolan är upplagd i dag, kan Karolinska skolan få endast genom en tillbyggnad som alltså kommer att låta vänta på sig i tiotals år. Till dess får eleverna trösta sig med stämning och frisk luft. De som inte kan det, bör snabbt exporteras till Risbergska.

Lucia-stämning 1982

Om aulan skrev Anneli Krantz till de nya eleverna: "I den kommer du antagligen att sitta många gastkramande timmar och titta på de gamla oljeporträtten som pryder väggarna och känna hur baken domnar av de hårda träbänkarna under skrivning." Detta kommer i framtiden att bli endast delvis sant. Vid den reparation och renovering av den gamla "bön-salen" som förestår, kommer nämligen de nuvarande bänkarna från 1948 att bytas ut mot andra som skall bli mer sittvänliga — och bryta mindre mot salens övriga utseende. Målsättningen är att understryka "gjutjärnsempiren" från 1864, dock knappast med återinförande av de ryggstödslösa bänkarna med olika sitthöjd för det gamla läroverkets olika åldrar. Något nytt som skall fogas in i den känsliga miljön, är bättre utrustning för teaterföreställningar. Det finns gott hopp om att K-konsults arkitekter skall hitta sådana lösningar som tillfredsställer alla väsentliga krav. Och en sak är säker: porträttgalleriet kommer på plats igen när aulan tas i bruk efter omdaningen!

Den omdaning av gymnasieskolans timplaner som trädde i kraft i och med detta läsår, ledde vid Karolinska skolan inte till några "lärarlösa" lektioner i avslutningsklasserna, utan schemat kunde fyllas med hjälp av den nya "förstärkningsresursen". Hur det blir till nästa läsår, är omöjligt att säga när detta skrivs (i början av mars). I ett avseende var skolan emellertid annorlunda när läsåret 1982/83 började: två av dess huvudlärare i moderna språk hade avgått med pension.

Erik Sundlöf hade varit lektor och huvudlärare i engelska sedan 1954 och gjort sig känd långt utanför vår krets som en sällsynt skicklig och medryckande pedagog. Inom skolan var han hela tiden en frisk fläkt

Några av de spridda byggnaderna.

med sitt rättframma uppträdande och sin humoristiska läggning. Maja Blidberg som hade tjänstgjort vid skolan sedan 1961, var den första som undervisade i ryska språket, och hon hade med sin entusiasm, sina kunskaper och sin inlevelse i den stora ryska diktningen lyckats göra ämnet till en hjärtesak för många elever.

Rörande tiderna för läsåret skall nämnas att det började den 20 augusti 1982 och sträcker sig fram till den 12 juni 1983 med jullov från den 23 december till och med den 8 januari. En kulinarisk nyhet är att de elever som så vill, får utbyta matsedelns skolmåltid mot en lättlunch av filmjolk, flingor, bröd, smör och ost. Idrottsliga framgångar har uppnåtts såväl i tävlingsdans och banskytte som frisbee.

Ämnet för den hävdvunna paneldebatten vid föräldraföreningens senaste årsmöte, den 2 februari 1983, var "De stängda dörrarnas samhälle?" I debatten talades mycket om den oro som de unga känner i dagens Sverige, men slutintrycket blev i alla fall att det finns flera skäl till hopp om framtiden än man vanligen föreställer sig. Må det intrycket stå sig och må skolan kunna göra sitt för att dess elever skall vara rustade i den hårda värld som möter dem!

Carl Olof Bergström

Skrivning i aulan - på de bänkar som skall bytas ut.
Fotografierna är utförda av elever i klass N3B.

Innehåll

Redaktörens rader.....	5
<i>Hilla-Britta Lindeberg</i> , Emilie Risberg och hennes skola.....	7
<i>Åke Davidsson</i> , Från Rutger Sernanders sista skolår i Örebro på 1880-talet.....	14
<i>Gunnar Lagerberg</i> , Vem var A. Ringström?.....	20
<i>Per Tegner</i> , Nya böcker om Närke.....	24
<i>Börje Teijler</i> , Isak Wallin till Minne.....	26
<i>Kååå</i> , Gösta Mårtenson till Minne.....	28
<i>Carl Olof Bergström</i> , Från vår skola.....	30

Årsskriftens adress: P.Tegner, Agnegatan 31, 112 29 Stockholm

Örebrokarolinaren har framställts av Karolinska skolans grafiska utbildning, läsåret 1982 - 83.

Omslaget är tryckt på antikrandad kartong.

Inlagan är tryckt på maskinbestruket papper.

Rubrikerna är satta med Times 18 p, brödtexten med Times 10 p.

Örebrokarolinaren är tryckt i en Roland Favorit.

Omslaget är tryckt i en Heidelberg.